

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

e-mail: aggelistavrop@gmail.com

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ
ΣΕ ΝΑΟΥΣ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

Στο πλαίσιο σειράς μαθημάτων που δίδαξα με θέμα «Μεταβυζαντινές φορητές εικόνες», καθώς και εκδρομών που διοργάνωσα στην Βενετία και την Κέρκυρα, με επισκέψεις στα Μουσεία εικόνων, αναπτύχθηκε ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον από τους προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές για τα έργα αυτά. Η γειτονική Λευκάδα προσέκλυσε την προσοχή μου καθώς οι μελέτες που αφορούν τις αναρίθμητες εικόνες οι οποίες βρίσκονται σε ναούς της πόλης δεν έχουν συστηματικά καταγραφεί και ερευνηθεί. Είναι γνωστό ότι η θρησκευτική ζωγραφική στο χώρο του Ιονίου τον 18ο και 19ο αιώνα, είναι αναμφισβήτητα ένα αδιάσπαστο φαινόμενο που όμως δεν εξελίχθηκε με τον ίδιο ρυθμό σε όλα τα νησιά. Η Ζάκυνθος και η Κέρκυρα διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο σε καλλιτεχνικό επίπεδο, καταρχήν λόγω της μακραίωνης εξάρτησής τους από τους Δυτικούς, Φράγκους και Βενετούς, αλλά και ως γέφυρες-σταθμοί στο ταξίδι ανάμεσα στην βενετοκρατούμενη Κρήτη και την Βενετία. Σε αντίθεση η Λευκάδα, λόγω της μακρόχρονης οθωμανικής κατοχής, σχεδόν δύο αιώνων, αλλά και των κοινών κοινωνικών και οικονομικών δομών με την γειτονική ηπειρωτική ενδοχώρα, έμεινε μακριά από τις γόνιμες αυτές εξελίξεις.

Η ακμή της καλλιτεχνικής κίνησης στο νησί σημειώνεται στην περίοδο της Ενετοκρατίας (1685-1797) κατά την οποία οικοδομήθηκαν και διακοσμήθηκαν σχεδόν όλοι οι ναοί στην πόλη (δέκα επτά) και αρκετοί στα περίχωρα και στα χωριά. Στην διαμόρφωση της καλλιτεχνικής άνθισης στα χρόνια αυτά συνέβαλαν δημιουργικά οι πρωτοπόροι ξενόφερτοι καλλιτέχνες, όπως ο Παναγιώτης Δοξαράς, εισηγητής της Επτανησιακής Σχολής, αλλά και άλλοι Κερκυραίοι και Ζακύνθιοι οι οποίοι ήταν περαστικοί από το νησί. Έτσι οι ζωγράφοι που δραστηριοποιούνται στην πόλη, από τις πρώτες δεκαετίες του 18ου έως και το α' μισό του 19ου αιώνα (δεκαπέντε είναι ντόπιοι), αναπλάθουν δημιουργικά αυστηρά πρότυπα της Κρητικής σχολής ενώ παράλληλα υιοθετούν και δυτικά στοιχεία της Επτανησιακής η οποία επικρατεί στα άλλα Ιόνια.

Τα ζητήματα αυτά είχα την τύχη να προσεγγίσω όταν, στο πλαίσιο ενός ερευνητικού προγράμματος το οποίο χρηματοδοτήθηκε από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

νων, μου δόθηκε η δυνατότητα να μεταβώ στην Λευκάδα, με μία ομάδα φοιτητών προπτυχιακών και μεταπτυχιακών, των τμημάτων Ιστορικού-Αρχαιολογικού καθώς και Πλαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης, με σκοπό την καταγραφή των εικόνων σε ναούς της πόλης και των περιχώρων. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 2010 (18/10/-28/10) και στη συνέχεια τον ίδιο μήνα του 2012 (15/10-24/10) μετά από άδεια της 22ης ΕΒΑ καθώς και της Μητροπόλεως Λευκάδος. Το 2011 διακόψαμε διότι βρισκόμουν σε 8μηνη αναρρωτική άδεια. Καταγράψαμε συστηματικά και φωτογραφήσαμε τα τέμπλα, τις δεσποτικές εικόνες, τα θωράκια, τις θύρες, τις εικόνες του Δωδεκαόρτου, καθώς και τις εικόνες που βρίσκονταν μέσα στους ναούς. Στο τέλος της δεύτερης περιοδείας μας είχε ολοκληρωθεί η καταγραφή και η φωτογράφιση στους εξής ναούς της πόλης: Άγιο Μηνά, Αγίους Αναργύρους, Άγιο Νικόλαο, Άγιο Δημήτριο, Μητρόπολη, Αγία Παρασκευή, Παντοκράτορα, Παναγία των Ξένων, Εισόδια της Θεοτόκου, Άγιον Ιωάννη Θεολόγο, Μονή Φανερωμένης καθώς και Κοίμηση Θεοτόκου στην Γύρα, Άγιο Χαράλαμπο και Αγίους Αποστόλους στο Φρύνι, Αγία Τριάδα στο Καλλιγόνι, Ζωοδόχο Πηγή στην Μεγάλη Βρύση και Κοίμηση Θεοτόκου στον Αλέξανδρο, στην θέση Κιάφα. Καταγράψαμε σημαντικές εικόνες επωνύμων ζωγράφων του 18ου και 19ου αιώνα, όπως του Παναγιώτη Δοξαρά, από την Μάνη, του Κερκυραίου Κωνσταντίνου Κονταρίνη, των Ζακύνθιων Διονυσίου Καλλιβωκά και Δημητρίου Σταυράκη και των Λευκαδίων Νικολάου Παπανολόπουλου, Τομάζου Τζεν, Στυλιανού Δεβάρη, Σπυρίδωνα Μπέλλου, Ιωάννη Ρούσσου, Σπυρίδωνα Βεντούρα κ. ά. καθώς και πολλές ανυπόγραφες εικόνες. Τα έργα αυτά μετά την καταγραφή ταξινομήθηκαν σε δελτία και ολοκληρώθηκε η βιβλιογραφική τους τεκμηρίωση.

Στην έρευνα αυτή συμμετείχαν η Δρ. του Τομέα Αρχαιολογίας Κατερίνα Κοντοπανάγου, οι φοιτητές του Αρχαιολογικού Τμήματος Ιζόλδη Κύργιου (μεταπτ.), Φανή Τότη (μεταπτ), Μαριλένα Βελτσίστα, Θεοφάνης Βέργος, Δημήτρης Γεωργιάννης, Παναγιώτης Δασκαλάκης, Βασιλική Παππά, Χάρης Πόλκα και οι φοιτητές του Τμήματος Πλαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης Κατερίνα Κωνσταντίνου, Χάρης Παπαγεωργίου και Γεωργία Σουβατζή. Η σημαντική βοήθειά τους, ο ενθουσιασμός και η ευαίσθητη προσέγγιση των έργων είναι αξιόπαινα. Σημαντική επίσης βοήθεια μας προσέφεραν η Μητρόπολη, οι ιερείς των ναών που επισκεφθήκαμε, ο Λευκαδίτης συντηρητής εικόνων Γιάννης Τυπάλδος και ο επίσης Λευκαδίτης φωτογράφος Ξεοφών Μικρώνης οι οποίοι μας ακολουθούσαν στις καθημερινές εξορμήσεις. Τέλος η πρόσβαση σε ιδιωτικούς ναούς, όπως ο ναός του Παντοκράτορα, των οικογενειών Βαλαωρίτη και Σταύρου, και η Κοίμηση Θεοτόκου, στην θέση Κιάφα, της οικογένειας Σέρβου, δεν θα ήταν εφικτή χωρίς την υποδοχή και την αρωγή των ευγενικών οικογενειών στις οποίες ανήκουν.

Μία πρώτη ανακοίνωση των ερευνών αυτών παρουσίασα στο Συνέδριο που

διοργανώθηκε το 2013 στην Ναύπακτο, από την Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στην Αιτωλοακαρνανία και την Λευκάδα.

Η ανακοίνωση με θέμα «Η ζωγραφική εικόνων στην Λευκάδα τον 18ο και το α'μίσό του 19ου αιώνα. Ανάμεσα στην Κρητική και Επτανησιακή τέχνη» δημοσιεύτηκε στον τόμο *Το Αρχαιολογικό έργο της Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στην Αιτωλοακαρνανία και την Λευκάδα, Πρακτικά Ημερίδας*, Ναύπακτος 2014, (επιμ. Ι. Χουλιάρης), σσ. 159-174.

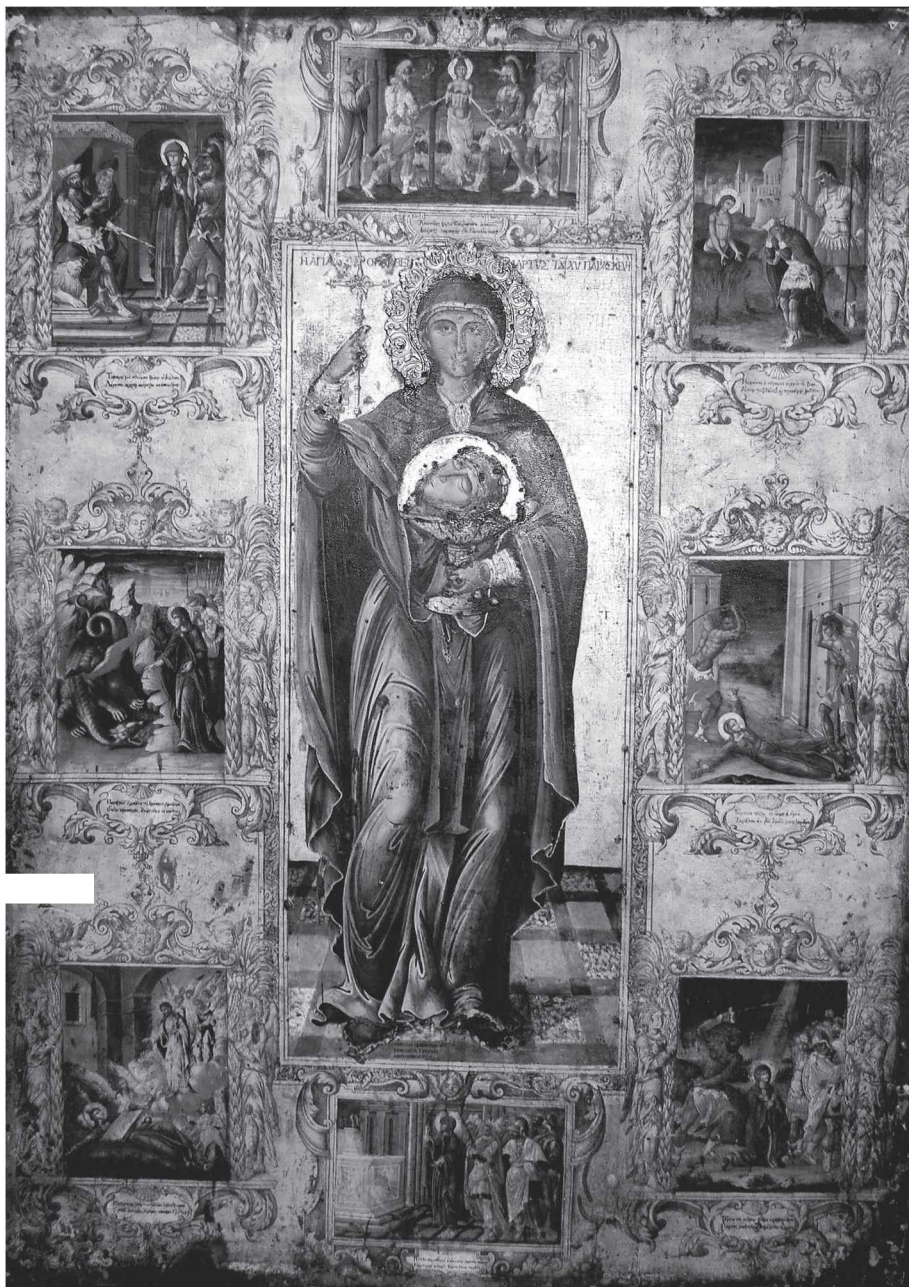
Εικ. 1. Ναός Αγίου Δημητρίου, Παναγιώτη Δοξασά (:), Ένθρονη Θεοτόκος, 1721-1724

Εικ. 2. Ναός Αγίου Μηνά, Κωνσταντίνου Κονταρίνη, Χριστός Μέγας Αρχιερέυς, 1731

Εκ. 3. Ν_{4τ} π... »ν «iv» Η Γέννηση της βατ[^] ^

Εικ. 4. Ναός Αγίας Παρασκευής, αγία Παρασκευή με σκηνές του βίου της,
Νικολάου Παπανολόπουλου, 1735

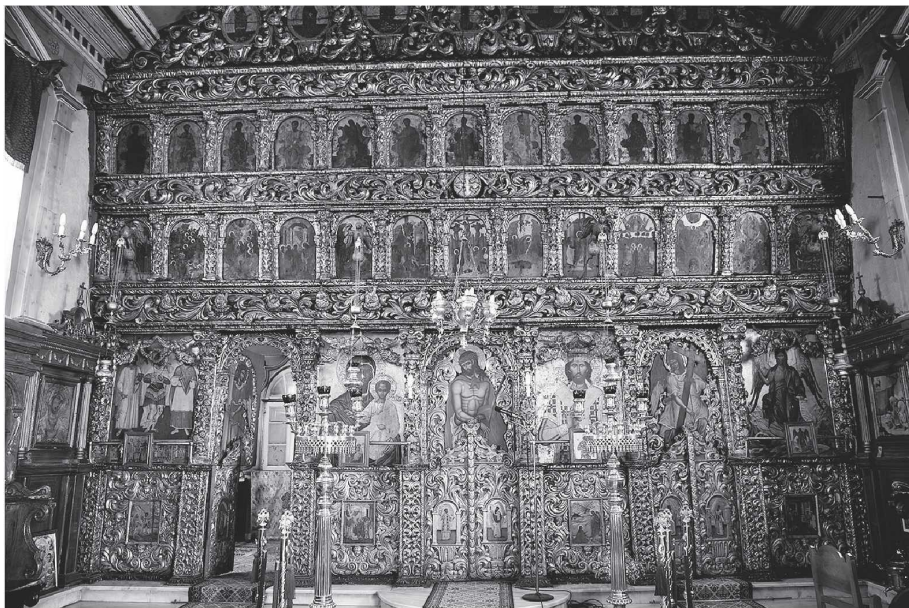

Εικ. 5. Ναός Αγίου Δημητρίου, Αρχάγγελος Γαβριήλ στην βόρεια θύρα του ιερού, μέσα 19ου αιώνα

Εικ. 6. Ναός Παντοκράτορος, Ο Χριστός εν Δόξη, «χειρ Δανιήλ ιερομονάχου 1842»

Εικ. 7. Ναός Αγίου Μηνά, Το τέμπλο, 1724

Εικ. 8. Στο ναό του Αγίου Χαράλάμπους στο Φρύνι